

Uloga kanonika u izgradnji Crkve

Perinec, Mario

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology in Đakovo / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:120:777438>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

ULOGA KANONIKA U IZGRADNJI CRKVE
Diplomski rad

Mentor

Dr. sc. Zdenko Ilić

Student

Mario Perinec

Đakovo, 2023.

Sadržaj

<i>Sažetak</i>	3
<i>Summary</i>	4
UVOD	5
1. POVIJESNI PREGLED KAPTOLA I KANONIKA	6
1.1. Vrste kaptola	9
1.2. Stolni kaptol	9
1.3. Zborni kaptol	11
1.4. Locus credibilis	11
2. KANONSKE ODREDBE O KAPTOLU	14
2.1. Zakonik kanonskoga prava iz 1917.	15
2.2. Zakonik kanonskoga prava iz 1983.	17
3. PRVOSTOLNI KAPTOL ĐAKOVAČKO-OSJEČKI	19
3.1. Đakovačka i Srijemska biskupija	23
3.2. Uspostava kaptola u Đakovu	24
3.3. Imenovanje kanonika	25
3.4. Statut iz 2004. godine	27
3.5. Dužnosti kanonika	28
3.5.1. <i>Prepozit</i>	30
3.5.2. <i>Lektor</i>	30
3.5.3. <i>Kantor</i>	31
3.5.4. <i>Kustos</i>	32
3.5.5. <i>Kanonik pokorničar – arhiprezbiter</i>	32
3.5.6. <i>Arhiđakon</i>	33
3.5.7. <i>Magister</i>	34
3.5.8. <i>Prezbiter</i>	34
3.5.9. <i>Đakon</i>	34
ZAKLJUČAK	36
Bibliografija	38

Sažetak

Uloga kanonika u izgradnji Crkve

Diplomski rad bavi se temom kanonika kao starodrevne crkvene institucije kroz prizmu prošlosti i sadašnjosti. U radu postoji nekoliko drugih naslova koji su srodni s glavnom temom. Rad je podijeljen u tri velika poglavlja, a neka poglavlja imaju i podnaslove. Prvo poglavlje obrađuje povijesni razvoj kanoničkih kaptola, a drugo poglavlje donosi kanonske odredbe o kaptolu. Podnaslovi navedenoga poglavlja donose pregled kanona Zakonika kanonskoga prava iz 1917. godine koji više nije važeći te aktualnoga Zakonika iz 1983. godine. Analizom pojedinih kanona prikazuje se jasna distinkcija uloge kanonika prije i nakon Drugoga vatikanskog koncila. Posljednje poglavlje bavi se temom Prvostolnoga kaptola Đakovačko-osječke nadbiskupije. U navedenom poglavlju promišlja se o povijesnom presjeku Prvostolnoga kaptola u Đakovu, Statutu kaptola te službama i dužnostima kanonika.

Ključne riječi: kaptol, kanonici, Zakonik kanonskoga prava i Prvostolni kaptol u Đakovu.

Summary

The role of the Chapter/Capitular clergymen in the construction of the Church

This master thesis deals with the subject of the of the Chapter clergyman as one of the ancient institutions of the Church, both in its past and present. The thesis consists of several chapters which are consistent with the title. It is divided in three major chapters, and some of them have subchapters as well. The first chapters deals with the historical development of the Chapters. The second chapter brings the canonical legislation about the chapters. Subchapters within this chapter bring the review of the canons of the Code of Canon Law from 1917, which is not valid anymore, and it also brings the current one from 1983. The analysis of individual canons demonstrates the clear distinction between the role of the Chapter clergymen before and after the Second Vatican Council. The last chapter deals with the historical development of the Cathedral Chapter in Đakovo, it brings the Chapter's Statute, alongside offices held and other responsibilities of individual Chapter clergymen.

Keywords: *The Chapter The Chapter/Capitular clergymen, The Code of Canon Law, The Cathedral Chapter of Đakovo*

UVOD

Glavna intencija ovoga rada jest prikazati ulogu kanonika u Crkvi kroz prizmu prošlosti i sadašnjosti. Kaptoli su institucije koje Crkva poznaje od najranijih vremena, oni mogu biti stolni ili zborni što će se vidjeti u nastavku rada. Postojanje stolnih kaptola veže se već uz 4. stoljeće, dok se zborni kaptoli poznaju od 7. stoljeća. Iako su kaptoli institucije Crkve, tijekom povijesnoga presjeka vidi se kako su imali veliku ulogu u društvenome životu. Kaptoli su tijekom povijesti imali osobitu ulogu na civilnom području kada su obavljali pravne poslove kao *locus credibilis*. Institucionalna važnost kaptolima dodijeljena je u 12. stoljeću kada im je dano pravo izbora mjesnoga biskupa i upravljanje partikularnom Crkvom.

Prvi dio rada donosi povijesni presjek razvoja kaptola i kanonika u životu Crkve, kao i osnovne pojmove o kaptolu i kanoniku. Prvotni smisao postojanja kaptola je da dijecezanski biskup ne upravlja sâm partikularnom Crkvom već da u tome ima zbor svećenika, odnosno kanonike koji mu pomažu obavljati zadaće i potrebe partikularne Crkve. Također, budući da su kanonici zbor svećenika, okupljaju se oko dijecezanskoga biskupa kako bi zajedno molili za svoju mjesnu crkvu. Time se pokazuje punina upravljanja partikularnom Crkvom, odnosno upravlja se pravnom ovlašću i molitvom. Poglavlje obrađuje dvije vrste kaptola koje postoje u životu Crkve – stolni i zborni. Kraj prvoga poglavlja na osobit način posvećen je kaptolu kao *locus credibilis*.

Drugo poglavlje donosi kanonske odredbe vezane uz kaptol i kanonike. Kanonici su do Drugoga vatikanskog koncila imali veoma snažan kredibilitet u partikularnoj Crkvi. O tome svjedoči stari Zakonik iz 1917. godine, koji kroz 31 kanon donosi kanonske odredbe vezane uz kaptol i kanonike. U ovome poglavlju rad također obrađuje kanonske odredbe iz aktualnoga Zakonika iz 1983. godine koji ima samo osam kanona koji se bave kaptolima i kanonicima te je samim time jasno kolika je danas njihova potrebnost i uloga u partikularnoj Crkvi.

Budući da se cijeli rad bavi razvojem kanonika i kaptola te kanonskim odredbama o istima, treće poglavlje želi zaokružiti rad prikazom Stolnoga kaptola u Đakovu. Tako u trećem poglavlju rad donosi koncizan, ali konkretan prikaz života Stolnoga kaptola u Đakovu kroz prizmu prošlosti i sadašnjosti.

1. POVIJESNI PREGLED KAPTOLA I KANONIKA

Kada se govori o kaptolima, onda se anticipira da su to veoma važne ustanove koje u sebi sažimaju široku lepezu povijesti i kulture. Glavni inicijator podizanja i osnivanja kaptola jest Crkva. Kako kroz prizmu prošlosti, tako i kroz prizmu sadašnjosti, a vjerojatno i budućnosti. Iako su ih podizale i osnivale Crkve, kaptole su bili veoma cijenjeni i podupirali država i društvo.¹ Vjerojatno je mnogima poznato da se svećenici koji žive u kaptolu nazivaju kanonici. U nekim biskupijama osim službe kanonika, postoji i služba prebendara. Hrvatski standardni jezik za prebendare predviđa izraz „nadarbenici”. No, kako je latinski jezik službeni jezik Crkve, ali i zbog potpunijega značenja, upotrebljavat će se latinski izraz. *Prebenda* u sebi percipira određeni prihod, dar, tj. nadarbinu za uzdržavanje klerika. Intencija prihoda koji su prebendari sakupili najviše su bili usmjereni nabavci osnovnih potreba za svakodnevni život, odnosno hranu i piće. Sakupljene prihode prebendari su usmjeravali k onima koji imaju prvenstvo službe u kaptolu, odnosno kanonicima i redovnicima za dnevne potrebe života.² Latinski jezik u svome izričaju za kanonike koristi izraz *canonici* i drži se da je taj izraz veoma star.³ Izraz „kanonik” etimološki se pronalazi u grčkom izvorniku, a dolazi od riječi *kanon*, što znači zakon ili pravilo.⁴ „Činjenica da se u Crkvi odredilo jedno takvo mjerilo, znači da je već od prvih stoljeća u njoj postojalo načelo autoriteta.”⁵ Iz navedenoga citata moguće je konstatirati kako je kanonik čovjek koji je klerik i živi po pravilu. *Ipsa facto* takva osoba dobiva kanoničko dostojanstvo. Crkva već u 6. stoljeću među svojim redovima odabire one koji časnije obavljaju svoju svećeničku službu i imenuje ih kanonicima. Također taj naziv pripadao je svećenicima koji su bili uvršteni na popis koji se nazivao kanon. Njihova služba odnosila se da brižno brinu o nekoj crkvi i sukladno službi imali su pravo na nagradu. Zanimljivo je za istaknuti kako kanonicima nije bilo strogo određeno da djeluju tamo gdje je biskup,

¹ Usp. M. DABAC: *Povijest Čazmanskog kaptola od osnutka do preseljenja u Lepoglavu*, [sažetak], diplomski rad, Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2021. Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/1176354> (10. 3. 2023.).

² Usp. N. OPAČIĆ: *Što znači, odakle odlazi?*, 20. prosinca 2007. Dostupno na: <https://www.matica.hr/vijenac/360/kanonici-i-prebendari-5163/> (13. 3. 2023.).

³ Usp. N. ŠKALABRIN: Kanonički kaptoli, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 130(2002.) 6, 375–381, ovdje 375.

⁴ Usp. L. MARIJANOVIĆ: Prvostolni kaptol đakovačko-osječki, u: *Zbornik muzeja Đakovštine* 11(2013.) 1, 227–268, ovdje 237.

⁵ *Isto*, podrubna bilješka br. 38.

nego se navodi „kod neke crkve”.⁶ Kanoničko dostojanstvo svoje začetke veže uz postojanje samostana te su prvi kanonici živjeli u sastavu samostana. Danas je situacija ipak drugačija te su kanonici smješteni u kurije na kaptolu koji je vezan uz katedralnu crkvu. Prvi kanonici svoj život usmjeravali su pod stegom pravila sv. Augustina.⁷ Latinski jezik u svome izričaju za kanoničke kaptole koristi izraz *capitula canonicorum*.⁸ Kaptol (*capitulum*) svoju etimologiju pronalazi u latinskoj maksimi *caput parvum*, odnosno u doslovnom prijevodu navedene maksime „male glave”.⁹ Ova maksima ima svoju eklezijalnu, a nadasve teološku simboliku, stoga valja podrobnije objasniti puni značaj toga izraza. Maksima „male glave” u sebi označava malu glavu koja je bila evolvirana u život jedne partikularne Crkve. Prethodno je navedeno kako su kanonici koji su bili članovi Stolnoga kaptola bili vezani uz dijecezanskoga biskupa koji je „malim glavama” bio upravitelj, tj. veća glava *caput maius*.¹⁰ Analogno navedenoj slici „male i veće glave” primjećuje se teološka pozadina koja evocira riječi svetoga Pavla apostola iz Prve poslanice Korinćanima (1 Kor 12, 12, 18): „Doista, kao što je tijelo jedno te ima mnogo udova, a svi smo udovi tijela iako mnogi, jedno su tijelo – tako i Krist. Bog je rasporedio udove u tijelu kako je htio.” Sveti Pavao ovim riječima u svijetlu teološke simbolike približuje ustrojstvo kaptola. Naime, u kaptolima boravi nekoliko kanonika koji sačinjavaju zbor koji je povezan sa svojim mjesnim ordinarijem. Mjesni ordinarij je glava koja raspoređuje udove, odnosno kanonike, tamo gdje najbolje pridonose izgradnji tijela, tj. mjesne crkve Božje. Također treba imati na umu da postoje dvije vrste kaptola, a to su stolni i zborni kaptoli. Stolni kaptoli svoju bogatu baštinu čuvaju i razvijaju već od 4. stoljeća. Kanonici koji su bili članovi stolnoga kaptola bivali su usko vezani uz dijecezanskoga biskupa, kojemu su pomagali oko redovitoga i izvanrednoga života biskupije te su i gajili veću eklezijalnu povezanost s dijecezanskim biskupom, provodeći s njim zajednički život. Kako su se biskupije razvijale u institucionalnom smislu, javila se potreba za osnivanjem i zbornoga kaptola. Ideja o osnivanju zbornih kaptola realizirala se u 8. stoljeću.¹¹ Ovlasti i važnost prisutnosti kanonika koji pripadaju stolnom kaptolu u partikularnoj Crkvi najviše se

⁶ Usp. L. MARIJANOVIĆ: Prvostolni kaptol đakovačko-osječki, u: *Zbornik muzeja Đakovštine* 11(2013.) 1, 238, podrubna bilješka br. 39.

⁷ Usp. N. OPAČIĆ: *Što znači, odakle odlazi?*, 20. prosinca 2007. Dostupno na: <https://www.matica.hr/vijenac/360/kanonici-i-prebendari-5163/> (15. 3. 2023.).

⁸ Usp. *Isto*.

⁹ Usp. *Isto*.

¹⁰ Usp. *Isto*.

¹¹ Usp. L. CHIAPPETTA: *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico – pastorale*, I, ED, Roma, 1996., 637.

očituje u 12. stoljeću. Crkva u 12. stoljeću prepoznaje kompleksnost u izboru biskupa, stoga su članovi stolnoga kaptola sada dobili pravo izbora novoga dijecezanskog biskupa. Pravom u sudjelovanju izbora dijecezanskoga biskupa, kanonicima je aplicirana institucionalna važnost. To je za kanonike značilo da imaju veću jurisdikciju djelovanja u biskupiji, ali isto tako i više zadaća koje su im bile povjerene u brizi oko biskupije u zajedništvu s dijecezanskim biskupom. Crkva je kanonicima takvu ovlast pridavala gotovo devet stoljeća, tj. takva vlast im se priznavala prijašnjim zakonikom.¹² *Christus Dominus* dekret je Drugoga vatikanskog koncila o pastirskoj službi biskupa. Navedeni dokument govori o ulozi kanonika kroz prizmu suvremenoga ustrojstva partikularne Crkve. „*Christus Dominus* postavlja stolni kaptol među biskupijska tijela suradnje u upravljanju biskupijom i potvrđuje ulogu, koju mu je dodijelio i prijašnji Zakonik, da bude njegov senat ili savjet.”¹³ Nakon Drugoga vatikanskog koncila evidentno je za konstatirati kako se kanonicima oduzima podosta ovlasti i važnosti njihova postojanja u biskupiji. Navedeno je već kako su kanonici u ne tako davnoj prošlosti Crkve imali veću jurisdikciju oko upravljanja biskupijom i pomaganju biskupu voditi povjereno mu stado. Danas se služba kanonika svela na liturgijsku službu, odnosno na brigu oko liturgije u katedrali, kao i za sve što je potrebno da bi se liturgija vršila u katedrali. Ako se povuče povijesna paralela koja promatra kaptol nekada i danas, onda je veoma jednostavno za konstatirati kako je uloga kaptola i kanonika svedena na rub propadanja. Različitim dokumentima i novim Zakonikom kaptolima i kanonicima je kroz prizmu sadašnjega ustrojstva Crkve ugled veoma narušen. Nakon koncila očekuju se promjene i one su veoma dobrodošle, no ipak treba imati na umu da su kaptoli starodrevne institucije vezane uz Crkvu i bilo bi kompromitirajuće za Crkvu da se kaptoli ugase. Nažalost, već svjedočimo propadanju i anuliranju kaptola i kanonika iz partikularne Crkve. Takav primjer donosi, što je veoma zanimljivo, talijanska Crkva.¹⁴

¹² Usp. *Isto*.

¹³ N. ŠKALABRIN: Kanonički kaptoli, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 130(2002.) 6, ovdje 375.

¹⁴ Usp. L. CHIAPPETTA: *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico – pastorale*, 637.

1.1. Vrste kaptola

Kao što je veće navedeno u gornjem tekstu, Zakonik kanonskoga prava predviđa dvije vrste kaptola: stolni i zborni. Latinski jezik za stolni kaptol poznaje izraz *capitulum cathedrale*, a za zborni kaptol *capitulum collegiale*.¹⁵ Također, stolni kaptoli mogu se još nazivati: prvostolni, katedralni ili metropolitanski kaptol. Iz navedenih latinskih maksima može se zaključiti kako je stolni kaptol vezan uz katedralnu crkvu, a zborni kaptol uz neku zbornu ili kanoničku crkvu. Navedeno je kako su stanovnici kaptola svećenici koji su časnije vršili svoje svećeničko poslanje te su dodijeljeni biskupu kako bi mu pomagali održavati dostojnu i svečanu liturgiju u katedrali ili nekoj zbornoj crkvi. Dakle, stavlja se naglasak na svećeničku službu što znači da kanoničkom kaptolu ne mogu pripadati laici i đakoni. Iako su đakoni po đakonskom ređenju upisani u zbor klerika partikularne Crkve, oni ne mogu biti članovi kaptola. Iako ne mogu biti članovi kaptola, đakoni slobodno mogu pomagati kanonicima oko obavljanja njihove službe.¹⁶

1.2. Stolni kaptol

Stolni kaptoli u bogatoj povijesti Crkve imali su u prijašnjim stoljećima puno više djelatnosti i odgovornosti u brizi za partikularnu Crkvu. Nakon Drugoga vatikanskog koncila njihova služba i briga uglavnom je vezana za liturgijski život partikularne Crkve. Također, stolni kaptoli osim što imaju pravno utemeljenje, imaju i teološku simboliku. Tako se uloga stolnoga kaptola može usporediti i povezati s ulogom koju su imali apostoli. Biskup po primjeru Isusa Krista, koji je apostole odabrao za svoje suradnike, odabire svećenike koji su se više istaknuli u svećeničkoj službi te ih postavlja u zbor kanonika.¹⁷ Isus odabire apostole kako bi ih uputio po svem svijetu, tj. da propovijedaju evanđelje i učine sve ljude učenicima Isusa Krista. Kanonike je isto tako odabrao biskup kako bi se što uspješnije prenosilo apostolsko poslanje u nekoj

¹⁵ Usp. A. CRNICA: *Priručnik kanonskoga prava*, Zagreb, 1945., 83.

¹⁶ Usp. N. ŠKALABRIN: Kanonički kaptoli, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 130(2002.) 6, ovdje 376.

¹⁷ Usp. L. MARIJANOVIĆ: Prvostolni kaptol đakovačko-osječki, u: *Zbornik muzeja Đakovštine* 11(2013.) 1, 230.

partikularnoj Crkvi. Neki smatraju danas, kako u crkvenom tako i u civilnom govoru, da je kanonička služba samo služba časti. Možda bi se i mogli složiti s tim premisama, ali ipak valja reći kako služba kanonika ne bi trebala postojati zbog časti ili zahvale nekim svećenicima. Služba kanonika trebala bi biti okrenuta prema ispunjenju apostolskoga poslanja u svijetu. Kako je već i spomenuto u prijašnjim poglavljima, stolni kaptol vezan je uz katedralu koja je biskupska crkva. Može se reći kako je katedrala institucionalni identitet jedne partikularne Crkve i ona ima izuzetnu važnost za život partikularne Crkve. Također, može se slikovito izreći kako je katedrala „slika Crkve” u nekoj biskupiji.¹⁸ Katedrala je identitet jedne biskupije jer se u njoj nalazi biskupova katedra koja katedralu čini majkom svih crkava u biskupiji. Gledano kroz prizmu institucionalnoga identiteta, katedrala je i duhovni identitet, odnosno duhovno središte biskupije.

Kaptoli su tijekom povijesti, kako kaže latinski izraz, bili *loca credibilitatis ili credibilia*, tj. mjesta vjerodostojnosti. Kaptoli su služili kao neka vrsta ureda gdje su se pohranjivali originali dokumenata, a zatim bi se ispisivali vjerodostojni prijepisi dokumenata.¹⁹ Originali su se donosili u kaptol na pohranu jer su kanonici imali sigurne riznice za pohranu dokumenata. Naime, u srednjem vijeku bili su prisutni česti požari, a kako je većina gradnje bila od lakozapaljivih materijala, sve što bi se zateklo u kućama ili drugim riznicama, vrlo bi brzo bilo uništeno požarom. Kanonici su bili veoma učeni ljudi te su svoje riznice gradili od kamena koji je štitio dokumente od požara.²⁰ U srednjem vijeku svećenici su također bili ljudi koji su se uvelike isticali u znanju naspram drugih ljudi, stoga su kanonici i biskupi veoma često bili članovi komisija čija je zadaća bila da određuju granice posjeda koje nisu bile uređene ili su u sebi imale neku prijepornost. Istaknuta je učenost svećenika u srednjem vijeku spram ostalih ljudi, zasluga tome ide katedralnim školama koje su bile vezane uz katedralu, a vrlo često kao nastavnici u tim školama djelovali su kanonici. Kaptolske riznice veoma su važan izvor sačuvane povijesti zapisane perom kanonika. Zapisani izvori važni su za našu povijest, a tome možemo zahvaliti: popu Dukljaninu, Tomi, arhiđakonu splitskom i Ivanu, arhiđakonu goričkom, koji su također bili kanonici.²¹

¹⁸ Usp. *Isto*.

¹⁹ Usp. *Isto*, 239.

²⁰ Usp. *Isto*.

²¹ Usp. *Isto*.

1.3. Zborni kaptol

Zborni kaptol (*capitulum collegiale*) razlikuje se od stolnoga u tome što stolni ima sjedište u stolnoj crkvi, odnosno katedrali, a zborni u nekoj zbornoj crkvi ili kanoničkoj crkvi. Na hrvatskome tlu poznajemo tri zborna kaptola: čazmanski koji sada svoje sjedište ima u Varaždinu te kaptoli u Trogiru i Pagu.²² Temeljnu distinkciju između stolnoga i zbornoga donosi stari Zakonik. Odredbe starog Zakonika strogo su određivale zadaće između navedenih kaptola. Zadaća zbornoga kaptola bila je liturgijskoga karaktera, dok je stolni kaptol imao puno veću domenu djelovanja u partikularnoj Crkvi. Stolni kaptol po prijašnjem Zakoniku imao je ovlast upravljanja partikularnom Crkvom te je sudjelovao u donošenju krucijalnih odluka vezanih uz život mjesne crkve. Novim Zakonikom koji je izdan nakon Drugoga vatikanskog koncila ovlast kaptola reducirana je, odnosno oba su kaptola izjednačena. Kanonički kaptol, bilo stolni ili zborni, ima zadaću da vrši liturgijske zadaće kod svećanih bogoslužnih obreda u stolnoj ili zbornoj crkvi (kan. 503).

1.4. Locus credibilis

U prošlom poglavlju nakratko je spomenuta i dotaknuta tema *loca credibilitatis*, odnosno vjerodostojna mjesta koja su bila vezana uz kaptol i kanonike. *Loca credibilitas* bila su veoma važna mjesta koja su doprinosila uređenju društva, odnosno imala su veliki utjecaj na društveno-socijalni život. Postotak pismenih i obrazovanih u srednjem vijeku bio je veoma nizak, tako da pismenih zapisa gotovo nije ni bilo. Norme koje su određivale društvenu stvarnost bile su usmeno prenošene i veliko povjerenje stavljalo se u izrečenu i danu riječ. Kada su kaptoli postali vjerodostojna mjesta, koja su imala javnu vjeru, autentičnost dokumenata, javljaju se pisani oblici dokumenata koji su svoju vjerodostojnost potvrđivali pečatom. Uvođenjem pisanih dokumenata doprinijelo je razvoju obrazovanja i pismenosti te je unaprijeđen i pravni sustav. Evidentno je kako kaptoli tada nisu bili vezani samo uz liturgijsku i duhovnu brigu nego

²² Usp. *Isto*.

su oni postali mjesta razvoja bolje civilizacijske situiranosti.²³ Novim zadaćama koje su kanonici vršili zadobili su još veće dostojanstvo u narodu te su bili smatrani elitnim društvom.

1.5. Utemeljenje *loca credibilitas*

Početak djelovanja kanonika kao *loca credibilitas* na našem području seže u doba ugarske crkvene jurisdikcije nad našim podnebljem, odnosno u 12. stoljeće. Kanonici su ovu službu aktivno vršili do 16. stoljeća jer se u to doba na našem području vode ratovi s Osmanlijama. Nakon napada Osmanlija, negdje u 18. stoljeću, kanonici ponovno počinju aktivno djelovati kao vjerodostojna mjesta. Važnost njihove funkcije u sljedećim desetljećima veoma je varirala, da bi se konačno mjesta vjerodostojnosti ugasila 1874. godine.²⁴

„Začetke aktivnosti vjerodostojnih mjesta valja povezati prije svega s dekretom pape Aleksandra III. (1159. – 1181.) iz 1166., kojim je Petrov nasljednik odredio kako nakon smrti svjedoka, vjerodostojnost imaju jedino oni dokumenti koje su sastavili javni notari ili pak one isprave koje su imale autentični pečat.”²⁵ Iz navedenoga teksta Papina dekreta vidi se koliko su već u 12. stoljeću pečati koji su bili autentični bili važni za vjerodostojnost dokumenata koje su izdavali i arhivirali kanonici. Dakle, pojavom pečata pisani dokumenti zadobili su javnu i pravnu vjerodostojnost. Poznato nam je kako je u proteklim stoljećima javnu vjerodostojnost imala usmena riječ, pojavom pečata pisani dokumenti koji su opečaćeni autentičnim pečatom dobivaju prednost i veću javnu vjerodostojnost. „Prijelaz s usmenog na pisani princip ljudskoga djelovanja nije bio radikalni i nije odmah zamijenio sustav usmenog svjedočenja, na što ukazuju svjedočenja susjeda, kao i zakletve koje su i u 14. stoljeću ostale snažni instrumenti u rješavanju raznih privatno-pravnih poslova.”²⁶

Osim što su rješavali razne privatno-pravne poslove, kaptoli su u srednjem vijeku imali zadaću saslušavanja i donošenja odluke krivnje ili nevinosti optuženih

²³ Usp. M. JERKOVIĆ: *Djelovanje zagrebačkog kaptola i njegovi kanonici u 14. stoljeću*, doktorski rad, Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2011., 275. Dostupno na: <https://repozitorij.hrstud.unizg.hr/islandora/object/hrstud%3A999/datastream/PDF/view> (16. 3. 2023.).

²⁴ Usp. *Isto*, 276.

²⁵ *Isto*, 276.

²⁶ *Isto*, 277.

osoba. Načini na koji su kaptoli provodili kazneno-pravne postupke bili su veoma složeni, u današnjem kontekstu kroz prizmu prošlosti, blago rečeno bili su morbidni. Optužene osobe da bi dokazale svoju nevinost, morale su golim rukama nositi užareno željezo, ako bi slučaj bio jednostavnije naravi, onda bi umakali ruke u kipuću vodu. Naravnom spoznajom može se zaključiti kako su metode kojima su kaptoli dokazivali nevinost optuženim stranama donosile razne komorbiditete na području ruku i kože. Unatoč tome, kaptoli prema svojem kazneno-pravnom kodeksu proglašavali su nevinost samo ako bi osoba ostala neozlijeđena nakon gore navedenih metoda. Kako bi bilo sve prema kodeksu, nakon provođenja metoda utvrđivanja nevinosti optuženiku su omotane ruke u tkaninu koja je bila otpečaćena vjerodostojnim pečatom kaptola koji je provodio istragu nad optuženikom. Vjerojatno bi i danas pojedini kaptoli ili kanonici voljeli da postoje metode utvrđivanja nevinosti kao u srednjem vijeku, ali takve metode okončane su u 13. stoljeću i do danas nisu više nikada prakticirane.²⁷

Iako su kaptoli imali morbidne metode dokazivanja nevinosti optuženih osoba, oni su kao vjerodostojna mjesta imali veliku važnost na administrativnom području. U to doba na našem području nije bila toliko razvijena državna – kraljevska administracija, nego su kaptoli kao vjerodostojna mjesta vršili administrativnu zadaću u ime države, odnosno kraljevstva.²⁸ Dokumenti koje su sastavljali i izdavali kaptoli s vjerodostojnim pečatom nazivaju se: *litterae privilegiales*, *litterae testimoniales* i *litterae fassionales*.²⁹ Kanonici koji su u ime države ili kraljevstva provodili istrage, vršili razgraničavanje posjeda, upisivali nove vlasnike posjeda, pozivali na sudbena ročišta, nosili su naslov *homo regius*, odnosno kraljevski povjerenik.³⁰

Naveli smo već u prijašnjim poglavljima kako su kanonici kao mjesta vjerodostojnosti obavljali različite administrativne državne poslove, no u tome nisu djelovali sami nego su u vršenje te službe pomagali pristavi: „Pristav je u srednjem vijeku bio osoba čije su javne usmene izjave uživale javnu vjeru. Njegova se služba nalazila između javnopravne i privatnopravne, jer je on bio privatna osoba kojoj je bila dodijeljena uloga javnoga službenika za određen slučaj. Bez njega ni uvođenje u posjed ili polaganje prisege stranaka nisu bili pravno važeći, a mogao je biti zadužen i za

²⁷ Usp. *Isto*, 278.

²⁸ Usp. M. ANČIĆ: Splitski i Zadarski kaptol kao „vjerodostojna mjesta“, u: *Fontes* 11(2005.) 1, 11–77, ovdje 15.

²⁹ Usp. *Isto*.

³⁰ Usp. *Isto*, 16–17.

utvrđivanje opstojnosti i sadržaja izrečene presude.”³¹ Uloga pristava veoma je varirala pa je bilo teško zabilježiti koje su točno bile zadaće pristava. Kada bi se prijavio neki pravni slučaj na sud, sudac bi tužitelju dodijelio pristava koji je trebao provesti istragu, pomno ispitati prijavljenu situaciju, okupiti svjedoke te u konačnici to izložiti pred sucem. Evidentno je kako su pristavi bili veoma utjecajni po svojoj službi te su imali izraženi ugled u društvu. Naravno, kao i danas velika je opasnost javnih osoba, osobito onih koje imaju izvršnu vlast, da budu izložene mitu. Tako i srednji vijek poznaje mito te su pristavi bili izloženi mitu ili pak raznim pogodovanjima. Zbog ovakvih prilika 1231. godine izdan je zakon kako svjedočanstvo pristava da bi bilo relevantno, mora biti dokumentirano pisanim putem.³² Izjave pristava, bile usmene ili pisane, imale su vrlo izražen kredibilitet u društvu. Svjedočanstvom pristava okončavali su se brojni sporovi oko granica zemlje, prijepisa novoga vlasnika i drugo. Ako bi pristav zloupotrijebio svoj kredibilitet i prekršio zakon uzevši od nekoga mito i lažno svjedočio, bio je udaren teškom kaznom. Nigdje se ne navodi težina kazne kojom je pristav bio udaren za počinjeni prekršaj, ali vjerojatno je da više nije mogao obnašati funkciju pristava i tako privređivati dobra za potrebe svoje egzistencije.

2. KANONSKE ODREDBE O KAPTOLU

Rad je do sada iznosio činjenice općenito o kaptolima i članovima kaptola, odnosno kanonicima. O kaptolu na konkretan način progovara stari Zakonik kanonskoga prava iz 1917. godine, kao i aktualni Zakonik kanonskoga prava iz 1983. godine. Navedeni dokumenti progovaraju o kaptolima kroz različite prizme vremena te sukladno tome ne treba čuditi što stari Zakonik kanonskoga prava iz 1917. godine donosi više kanonskih odredbi od aktualnoga Zakonika iz 1983. godine.

³¹ Pristav, u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslava Krlež, 2021. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50462#> (17. 3. 2023.).

³² Usp. M. JERKOVIĆ: *Djelovanje zagrebačkog kaptola i njegovi kanonici u 14. stoljeću*, 275. Dostupno na: <https://repozitorij.hrstud.unizg.hr/islandora/object/hrstud%3A999/datastream/PDF/view> (17. 3. 2023.).

2.1. Zakonik kanonskoga prava iz 1917.

Zakonik kanonskoga prava iz 1917. godine u svojoj drugoj knjizi naslova Osobno pravo donosi kanonske odredbe o kaptolima kanonika kroz kan. 391 – 422. Navedeno zakonodavstvo činilo je jasnu distinkciju između zbornoga i stolnoga kaptola. Tako je Zakonik kanonskim odredbama za zborni kaptol predviđao zadaću samo liturgijskoga karaktera, dok je za stolni kaptol predviđao važne funkcije koje dijecezanski biskup može dodijeliti kaptolu, osobito uprava partikularne Crkve. Osnivanje i mijenjanje stanja u kaptolu, bilo stolnoga ili zbornoga, pridržano je Svetoj Stolici prema kan. 392. Kanonici i dostojanstvenici vezani su uz kaptolsku crkvu i među sobom dobivaju razne zadaće, ali uz kanonike mogu biti po primjeru nekih kaptola i prebendari ili koralni zamjenici kao u Dalmaciji. Njihova je zadaća biti na pomoć u vršenju dužnosti kanonika i bez posebne dozvole Svete Stolice ne smije ih se osnivati sukladno kan. 393 § 1–3.

Imenovanje dostojanstvenika i kanonika u kaptolu, bilo stolnom bilo zbornom, pridržano je Svetoj Stolici. Kan. 396 § 3 sugerira da prvi dostojanstvenik u kaptolu treba biti doktor bogoslovlja ili kanonskoga prava. Imenovani dostojanstvenici i kanonici, kao i drugi nadarnici preuzimaju službu prema odredbi dijecezanskoga biskupa. Preuzimanje službe u redovitom poimanju percipira svečano uvođenje u mjesto u koru, odnosno instalaciju u kor. Onaj koji stupa u kor prema kanonskim odredbama prvo treba pred kaptolom i dijecezanskim biskupom položiti vjeroispovijest, dok službu može preuzeti i preko zamjenika, sukladno kan. 405 § 2. Samim činom instalacije u kor članovi kaptola stječu prava koja im pripadaju po službi: odličja i povlastice, mjesto u koru, pravo na primanje dnevnica, glas u kaptolu. Već je Tridentski sabor odredio kanonske dnevnicе kao bi se kanonike potaknulo da što brižnije održavaju molitvu časova u koru.

Dnevnicе mogu biti izvanredne ili redovite. Redovite primaju kanonici koji su prisutni na molitvi časova i oni koji su iz opravdanih razloga izostali s časova. Izvanredne dnevnicе podjeljuju se samo prisutnim kanonicima na molitvi časova. Ako postoji neka stolna ili zborna crkva koja ne poznaje dnevnicе, sukladno kan. 394, dijecezanski biskup ih mora uvesti. Prema kan. 398 u svakoj stolnoj crkvi treba biti imenovan kanonik bogoslov i ako je moguće, kanonik pokorničar. Na službu kanonika bogoslova treba se imenovati kandidat koji ima završeni licencijat ili barem bakalaureat

iz biblijskih znanosti stečen u Rimu. Vrlo je preporučljivo da na službu kanonika pokorničara ne bude imenovana osoba mlađa od 30 godina. Kanonik pokorničar ne smije u isto vrijeme vršiti službu koja mu daje vlast na vanjskom području (kan. 399 § 1–3). Kanoniku bogoslovu povjerena je zadaća javnoga naučavanja Svetoga pisma u dane kada to odredi dijecezanski biskup. Isto tako dijecezanski biskup može dopustiti kanoniku bogoslovu da naučava i o drugim temama koje su vezane uz svete znanosti. Službu koja mu je povjerena obavlja osobno, a ako je spriječen na šest mjeseci, preko drugoga svećenika na vlastiti trošak. Također, ako je potrebno, dijecezanski biskup može mu povjeriti podučavanje o svetim znanostima u sjemeništu (kan. 400 § 1–3). Kanonik koji vršu službu pokorničara, bilo u stolnoj bilo u zbornoj crkvi, ima ovlast podijeliti odrješenje grijeha za kazne koje su pridržane biskupu. Dijecezanski biskup ima zadaću odrediti vrijeme u kojem će kanonik pokorničar boraviti u ispovjedaonici što mu je dužnost po samoj službi. Isto tako kanonik pokorničar treba biti na raspolaganju za svetu ispovijed i za one koji dolaze na ispovijed za vrijeme bogoslužja (kan. 401 § 1–2).

Svaki kaptol dužan je brižno i sukladno kanonskim odredbama svaki dan vršiti službu Božju, odnosno moliti kanonske časove i pjevanje koralne mise, osim ako je Statutom istoga određeno drugačije. Statutom kaptola treba jasno odrediti kako će članovi kora sudjelovati u posluživanju kod oltara, odnosno tko će vršiti poslužbu đakona i podđakona. Prema kan. 416 poslužnici kod oltara ne mogu biti dostojanstvenici, kanonik bogoslov i kanonik pokorničar. Kanonik koji je zbog bolesti u nemogućnosti slaviti mise koje su mu povjerene, nije obvezan dati prilog svećeniku koji umjesto njega slavi svetu misu (kan. 417 § 1–3). Kanonici i nadarnici ne smiju ići na godišnji odmor za vrijeme korizme i došašća, isto tako na velike svetkovine tijekom godine: Božić, Uskrs, Duhove i Tijelovo. Članovi kaptola imaju pravo sveukupno tijekom godine na tri mjeseca izbivanja iz kaptola (kan. 418 § 1–3). Svaki kaptol treba imati Statut koji obvezuje sve dostojanstvenike, kanonike i nadarnike. Kaptolska pravila treba sastaviti sâm kaptol, a ako to ne učiti u roku šest mjeseci od naredbe dijecezanskoga biskupa, isti će ih sastaviti i nametnuti kaptolu (kan. 410 § 1–2). Kanonici su dužni imati redovite sjednice te raspravljati o poslovima vezanima uz svoje crkve i kaptol. Stolni kaptol prema kanonskim odredbama ima prednost nad zbornim kaptolom (kan. 408). Ako je stolna crkva spojena sa župnom crkvom, treba se uspostaviti pravne odredbe koje propisuju dužnosti župnika i kaptola. Župnik ne smije

smetati kaptolu u obavljanju bogoštovnih obreda u katedrali, isto tako se kaptol treba odnositi prema župniku. Nadasve, kanonici su dužni iz ljubavi pomagati župniku, onako kako dijecezanski biskup to odredi kanonskim propisima (kan. 415 § 1–5).³³

2.2. Zakonik kanonskoga prava iz 1983.

Vidljivo je kako je staro zakonodavstvo kanonskim odredbama kanonicima pripisivalo veću domenu djelovanja i utjecaja u partikularnoj Crkvi, dok novi Zakonik iz 1983. godine kanonskim odredbama reducira njihovu moć u partikularnoj Crkvi. Aktualni Zakonik kanonskoga prava iz 1983. godine reducirao je i broj kanona koji se tiču kanonika, tako novi Zakonik donosi kanonske odredbe za kanonike i kaptole kroz kan. 503–510. Naime, na Drugom vatikanskom saboru biskupi su odlučili donijeti korjenitu odluku vezanu uz stolne kaptole te su zadaće biskupijskoga Senata koje su tada obavljali kanonici, prebačene na prezbiterско vijeće biskupije.

Kan. 503–504 donose kanonske odredbe o vrstama i zadaćama kaptola. Kako je već u radu spomenuto, kaptole dijelimo na zborne i stolne kaptole. Stolni kaptol vezan je uz stolnu Crkvu, dok je zborni kaptol vezan uz zbornu ili kanoničku crkvu. Budući da je aktualno zakonodavstvo propisalo nove kanonske odredbe kaptolima, razlika između stolnoga i zbornoga kaptola potpuno je anulirana. Naime, jurisdikcija upravljanja partikularnom Crkvom prenesena je sa stolnoga kaptola na prezbiterско vijeće i na zbor savjetnika, sukladno tome proizlazi činjenica da su oba kaptola izjednačena. Prema kan. 503 zbor kanoničkoga kaptola, bilo zborni ili stolni, zbor je svećenika koji ima zadaću brinuti za bogoslužje u stolnoj ili zornoj crkvi. Osim navedenih zadaća dijecezanski biskup može propisati i neke druge zadaće koje se tiču stolnoga kaptola. Apostolskoj Stolici pripada vlast osnutka, obnove i ukinuća stolnoga kaptola (kan. 504).

Nadalje, kan. 505 propisuje kako svaki kaptol, stolni ili zborni mora imati svoja pravila, odnosno Statut. Kaptolski Statut sastavljaju sami kanonici sukladno zakonitim kaptolskim činom. Dakle, dijecezanski biskup ne može sâm sastaviti Statut i nametnuti ga kaptolu, on može predložiti pojedine odredbe općega karaktera. Kada kanonici

³³ Usp. A. CRNICA: *Priručnik kanonskog prava Katoličke Crkve*, 83–89.

sastave Statut, isti mora potvrditi i odobriti dijecezanski biskup. Statut se nakon što je odobren uglavnom ne mijenja niti ukida, osim ako dijecezanski biskup ne odluči drugačije.

Kan. 506 § 1, donosi tumačenje uloge kaptolskoga Statuta, odnosno kako se istim treba: odrediti uređenje kaptola i broj kanonika, odrediti što je zadaća kaptola i kanonika u obavljanju bogoslužja i služba, odrediti sjednice na kojima će se raspravljati o poslovima u kaptolu, poštujući dakako propise općega prava, odrediti uvjete koji se zahtijevaju za valjanost i dopuštenost poslova. Nadalje, kanon propisuje kako se Statutom moraju odrediti naknade, kako one stalne, tako i one koje se daju prigodom obavljene službe. Također Statutom treba sadržavati odredbe o oznakama kanonika koje moraju biti sukladne odredbama koje je propisala Apostolska Stolica.

Prema kan. 507 svaki kaptol mora imati predstojnika koji ima ulogu glave u kaptolu. Služba predstojnika kaptola ujedno je i najvažnija služba u kaptolu. Kanonik koji biva izabran za predstojnika kaptola ima zadaću upravljanja kaptola u njegovu djelovanju, ali je isti oslobođen od bilo kakve jurisdikcijske moći nad drugim članovima kaptola. Dijecezanski biskup može prema tradiciji dodijeliti klericima koji nisu članovi kaptola određene službe koje imaju prvotnu intenciju pomoći kanonicima u obavljanju zadaća, osobito u bogoslužju ili nekim drugim službama.

Kan. 508 donosi opis službe kanonika pokorničara koji je vezan uz stolnu ili zbornu crkvu o te samom službom ima redovitu ovlast koju može vršiti jedino osobno. Služba kanonika pokorničara odnosi se samo na sakramentalno područje o te zakonom ima ovlast podijeliti oprost od unaprijed izrečenih kazni ili neproglašanih cenzura koje nisu pridržane Apostolskoj Stolici, u biskupiji i strance, a pripadnike biskupije i izvan područja biskupije. U biskupijama gdje nema kaptola, dijecezanski biskup dužan je odrediti svećenika koji će vršiti službu pokorničara.

Kanonske odredbe o imenovanju članova u kaptolu donosi kan. 509 §§ 1–2. Novi Zakonik daje ovlast dijecezanskome biskupu da nakon što se posavjetuje s kaptolom, imenuje nove članove kaptola. Dijecezanski biskup dužan je tražiti savjet kaptola, ali nije dužan postupiti prema njegovu savjetu. Iako dijecezanski biskup ima potpunu ovlast imenovanja članova kaptola, kan. 509 opoziva bilo koju protivnu povlasticu. Nakon što kaptol među svojim redovima odredi predstojnika, dijecezanski biskup istoga treba potvrditi. Drugi paragraf navedenoga kanona daje jasne smjernice o imenovanju kanonika. Tako kanon propisuje da se na mjesto kanonika mora

imenovati svećenik koji se odlikuje naukom i čestitošću života i koji su pohvalno obavljali svoju službu. Prema tome dijecezanski biskup ne može imenovati na mjesto kanonika nekoga svećenika koji je nedavno zaređen. U novom Zakoniku nigdje se ne navodi vrijeme trajanja kanonikata te prema tome onome kome se dodjeli služba kanonika, može se u jednom vremenskom periodu i oduzeti. Stari Zakonik propisivao je obavezu ispovijesti vjere kanonika. Novi Zakonik takvu praksu ne propisuje, ali krajevni zakon može od svojih kanonika zatražiti isto.

Novi Zakonik kan. 510 ne dopušta sjedinjenje kaptola i župe te je zadaća dijecezanskoga biskupa da iste odjeli od kaptola. Iako ove dvije institucije ne smiju biti sjedinjene, mogu još uvijek koristiti istu crkvu koja je u tom slučaju i župna i kaptolska. Dijecezanski biskup može župnikom imenovati člana kaptola ili nekoga svećenika izvan kaptola i samom službom pripadaju mu sva prava i dužnosti koje su vlastite župniku. Zadaća je dijecezanskoga biskupa odrediti pastoralne domene djelovanja župnika i kanonika, sukladno tome župnik ne smije ometati rad kaptola, isto tako kaptol ne smije ometati župnika u njegovim zadaćama. Naravno, prirodno je u okolini gdje djeluje više ljudi da se pojave određene napetosti i sukobi. Stoga je dijecezanski biskup zadužen da ih riješi pomno pazeći da ne zakine pastoralne potrebe vjernika. Milostinja koja se prikupi u crkvi, ako želja darivatelja nije drugačija ili ako nije krajevnim pravom drugačije određeno, pripada župi.³⁴

3. PRVOSTOLNI KAPTOL ĐAKOVAČKO-OSJEČKI

Prvostolni kaptol đakovačko-osječki svoju povijest veže uz postojanje Bosanskoga kaptola. Nažalost, nemamo podatak kada je točno osnovan i utemeljen Bosanski kaptol te se s pretpostavkom uzima 1232. ili 1233. godina.³⁵ Potvrda utemeljenja Bosanskoga kaptola nalazi se u pismu *Inspirationis divinae* pape Grgura IX., koje je uputio biskupu Teodoriku 26. travnja 1238. godine. U tom pismu spominje se uvođenje novoga bosanskog biskupa Ponse.³⁶ Rimski Prvosvećenik zamolio je Hercega Kolomana da pomno vodi brigu o kršćanima u Bosni koja je bila pred

³⁴ Usp. N. ŠKALABRIN: *Zakonik kanonskoga prava, Knjiga II.*, Đakovo, 2009., 149-153.

³⁵ Usp. V. ČOROVIĆ: *Historija Bosne*, I, Beograd, 1940., 197.

³⁶ A. GULIN: Srednjovjekovni bosanski ili đakovački kaptoli i njihovi pečati, u: *Diacovensia* 3(1995.)1, 299-331., ovdje 300-301.

najezdom Turaka. Koloman je spremno prihvatio povjerenu mu zadaću te kako bi zaštitio biskupa, daruje bosanskom biskupu Ponsi i tamošnjem kaptolu svoje imanje Đakovo i Bleznu u Slavoniji. Darivanje biskupa Ponse koje je učinio Herceg Koloman dokumentirano je pismom Rimskoga Prvosvećenika 7. prosinca 1239. godine.³⁷ O tome je zapisano ovako:

„Ljubljenim sinovima kaptola sv. Petra u Bosni, pozdrav i apostolski blagoslov. Dostojno je pravednim željama molitelja da mi pružimo lagan pristanak te želje koje nisu protivne razumu, primjerenim činom ispuniti. Zbog toga, predragi sinovi i braćo u Gospodinu, naklonjeni vašim pravednim traženjima, posjede i druga vaša dobra vama od prejasnog u Kristu našega Kolomana, uzvišenog kralja, hercega Slavonije, koji je drugim Kristovim vjericima velikom pobožnošću podavao, kao što te sve stvari pravedno i u miru nesmetano posjedujete, vama i po vašoj Crkvi, apostolskom vlašću potvrđujemo i osnažujemo snagom ovog dopisa.”³⁸

Biskup Ponsa nije želio odmah otići i preseliti kaptol u Đakovo, nego je unatoč tadašnjoj situaciji u Bosni želio učvrstiti instituciju trajnoga boravišta biskupa u Bosni. Ipak svjestan da su katolici veoma oslabili u Bosni i da ideju koju je zamislio nije moguće sprovesti u djelo, biskup Ponsa zajedno s kaptolom odlazi u Đakovo. Da je biskup zajedno s kaptolom preselio u Đakovo, svjedoči dokument napisan perom klerika i notara Archilocusa koji je izdan 8. svibnja 1252. godine.³⁹ U to vrijeme u Đakovu nije bila izgrađena katedrala niti biskupski dvor, a biskupi koji su stolovali u Đakovu nisu odmah krenuli u izgradnju jer su se potajice nadali svome povratku u Bosnu. To se naravno nije dogodilo te su sredinom 14. stoljeća u Đakovu počeli graditi katedralu i biskupski dvor. Također u to doba bio je obnovljen kaptol kanonika koji je bio vezan uz crkvu sv. Petra.⁴⁰

Svojim dolaskom u Đakovo bosanski ga biskupi podjeljuju na dvije cjeline: *Castrum Diaco* i *civitas Diaco*.⁴¹ Kanonici su radi bolje sigurnosti jer su strahovali od

³⁷ Usp. *Isto*, 301.

³⁸ A. THEINER, *VMHHSI*, I, citirano prema: A. GULIN: Srednjovjekovni bosanski ili đakovački kaptoli i njegovi pečati, u: *Diacovensia* 3(1995.) 1, 301.

³⁹ A. GULIN: Srednjovjekovni bosanski ili đakovački kaptoli i njegovi pečati, u: *Diacovensia* 3(1995.) 1, 302.

⁴⁰ Usp. *Isto*.

⁴¹ Usp. M. ŠIMUNDIĆ: *Đakovštinska toponimija*, Đakovo, 1995., 151.

provale neprijatelja i pogana u grad, kako im se već dogodilo u Bosni, napravili tvrđavu. U to vrijeme život u Đakovu organiziran je u dvjema skupinama, unutar i izvan tvrđave. *Castrum Diaco* naziv je mjesta unutar tvrđave u kojem se nalazila katedrala i biskupovo sjedište. *Civitas Diaco* u svojoj prošlosti nosio je naziv *oppidum*. Taj naziv u sebe nosi značenje obrtničkoga i trgovačkoga mjesta koje je bilo smješteno izvan tvrđave, a granice *Civitas Diaco* bile su kanoničke kurije, župna crkva i franjevački samostan.⁴² Franjevački samostan dao je podići papa Klement VI. 21. ožujka 1347. godine s kapacitetom za dvanaest redovnika. Zanimljivo je za istaknuti kako je to prvi samostan koji je izgrađen izvan granica Bosne. Đakovački franjevački samostan bio je veoma utjecajan što svjedoči činjenica da su se u njemu održala tri kapitula i izbori bosanskih franjevaca.⁴³

Capitulum ecclesiae bosnensis naziv je za bosanski kaptol koji se u analima prvi put spominje 1293. godine, da bi se nakon nekoliko stotina godina u povijesne spise uvrstilo i postojanje katedrale na tome mjestu. U to vrijeme dijecezanski biskup bio je biskup Toma, za kojega stoji kako je vjerojatno rođen u Gorjanima. Biskup Toma u svojim spisima zapisao je crtice o postojanju kanonika i točnom broju kanonika.⁴⁴ Zahvaljujući zapisima biskupa Tome, drži se kako je u to doba uz katedralu i kanonike postojala katedralna škola. Naime, biskup Toma navodi kako bosanski kaptol 1330. godine broji 13 kanonika. Od 13 kanonika u kaptolu je bio jedan lektor, jedan kustos, dva kantora i, zanimljivo, čak osam magistara. Upravo taj podatak da je kaptol imao osam magistara omogućuje vjerovanje kako je uz katedralu i kaptol postojala katedralna škola.⁴⁵ Nažalost, o narednim godinama nema relevantnih podataka što se sve događalo u Đakovu. Ne zna se tko je bio biskup, također se ne zna tko je i kada bio kanonik u kaptolu. Za Đakovo i Bosanski kaptol veoma je pogubna 1536. godina kada nestaje Bosanski kaptol i Đakovo više nije mjesto prebivališta biskupa. Nažalost, u tom silnom metežu srušen je biskupski dvor i katedrala, župna crkva koja je bila posvećena svetom Lovri. Jedino što je kao obilježje kršćanstva ostalo u narednih nekoliko godina bio je franjevački samostan, koji je također uništen 1551. godine kada su ga tordinački kalvini spalili. Kako smo već negdje u tekstu naveli da je župna crkva svetoga Lovre u Đakovu

⁴² Usp. L. MARIJANOVIĆ: Prvostolni kaptol đakovačko-osječki, u: *Zbornik muzeja Đakovštine* 11(2013.) 1, 233.

⁴³ Usp. *Isto*, 234., podrubna bilješka br. 22.

⁴⁴ Usp. *Isto*, 235.

⁴⁵ Usp. A. ŠULJAK: *Bosanski biskupi od prelaza u Đakovo do 1526. godine*, Đakovo, 276.

bila srušena, a kršćana je naravno još uvijek bilo na tome području, te su bile potrebne crkve i duhovne brige, pošli su u Dragotin ili Đakovačke Selce gdje crkva nije bila porušena.⁴⁶ Pod ljutom najezdom Turaka koji su 1537. godine zauzeli Đakovo, katolici koji su ovdje boravili raspršili su se po cijeloj Hrvatskoj te su neki odselili u Austriju, dok su drugi pobjegli u nepristupačne šume i zabačena sela. Iako su Turci u Đakovu uništili sve što se moglo, osobito ono što je bilo vezano uz kršćanstvo i Crkvu, Đakovo je i dalje ostalo ugledno svjetovno središte.⁴⁷

Situacija u Bosni nije ništa drugačija. Kao što smo već spomenuli, Turska okupacija natjerala je na promjenu društvenih, kulturalnih, vjerskih, ali i etičkih promjena. Tako recimo postoji posve nova situacija u Bosni koja ide protiv Katoličke Crkve, a istovremeno Turci stvaraju „plodno tlo” za naseljavanje pravoslavaca. Na području Bosne u prijašnjim povijesnim epohama pravoslavaca nije uopće bilo, a sada koriste priliku i pomoću Turaka preuzimaju crkvenu jurisdikciju.⁴⁸ Pravoslavna crkva prepoznala je priliku i objeručke ju prihvatila u svoju korist. Vrlo brzo grade brojne manastire i crkve te također utemeljuju Dabrobosansku eparhiju koja djeluje i danas, te ima crkvenu jurisdikciju nad cijelom Bosnom i Hercegovinom. U Bosni je ipak ostalo nešto katolika i župa koje nisu bile uništene. Brigu za župe, ali naravno prvenstveno za dušobrižništvo puka preuzeli su franjevci Provincije Bosne Srebrne. Franjevci su, kao i danas, organizirali dobar pastoralni i duhovni život za svoje vjernike, ali su odbijali poslušnost dijecezanskom biskupu te nisu priznavali njegovu jurisdikciju. Iako je zanimljivo za istaknuti kako su biskupi kojima su odbijali poslušnost bili upravo iz njihovih redova. Analogno tome ne treba nas čuditi što nisu reagirali ni na apele Rimskoga Prvosvećenika. Nažalost, navedeni način djelovanja franjevaca u Bosni doprinio je još većem osakaćivanju Katoličke Crkve u Bosni.⁴⁹ Ubrzo nakon što je potpisan Karlovački mir, bosansko-đakovačkim biskupima zabranjen je ulaz u Bosnu.

⁴⁶ Usp. L. MARIJANOVIĆ: Prvostolni kaptol đakovačko-osječki, u: *Zbornik muzeja Đakovštine* 11(2013.) 1, 234–235.

⁴⁷ Usp. *Isto*, 239.

⁴⁸ Usp. S. SRŠAN: *Naselja u Istočnoj Hrvatskoj krajem 17. i početkom 18. stoljeća*, Osijek, 2000., 9.

⁴⁹ Usp. V. BLAŽEVIĆ (ur.): *Franjevački samostan i župa Petrićevac*, Zbornik radova sa simpozija u povodu 120 godina postojanja franjevačkoga samostana (1885. – 2005.) i 130 godina župe (1876. – 2005.) održanoga u franjevačkom samostanu Presvetoga Trojstva u Petrićevcu, Petrićevac, 2006., 755.

3.1. Đakovačka i Srijemska biskupija

Sjedinjenjem ovih dviju biskupija, Đakovačke i Srijemske, stvorena je velika i prostorno prostrana biskupija koja je pred sobom imala razne mogućnosti. Đakovačka i Srijemska biskupija u to vrijeme imala je pod svojom jurisdikcijom veoma velik broj župa. Analogno velikom broju župa, Biskupija je imala velik broj vjernika i pastira. Reorganizacija biskupija dogodila se pod vladavinom carice Marije Terezije koja je predložila Svetoj Stolici sjedinjenje ovih dviju biskupija. Sjedinjenje Đakovačke i Srijemske biskupije provedeno je bulom pape Klementa XIV., 1773. godine.⁵⁰ Papa Klement XIV. sjedinio je dvije biskupije kao *aeque principaliter*, odnosno jednakopravno ili možemo također upotrijebiti izraz „personalna unija”.⁵¹ Iako su neki naslućivali kako će *iure postiminio* biti ustanovljena dva kaptola, jer su spojene dvije biskupije koje su jednakopravne i odvojene, to se ipak nije dogodilo.⁵² Carica Marija Terezija dugo je imala intenciju spojiti te dvije biskupije, a razlog tome je što je Srijemska biskupija bila veoma mala i nije se mogla sama uzdržavati, nego je većinom bila na teret cara. Također, nakon turskih osvajanja Biskupija nije imala osnovne uvijete da bi po Zakoniku Crkve mogla biti samostalna. Tako Biskupija nakon Turaka nije imala stolnu crkvu, kaptol, sjemenište, biskupsko sjedište itd.⁵³ Iako je Marija Terezija imala već dugo viziju oko sjedinjenja biskupija, pregovori oko sjedinjenja trajali su najmanje tri godine (1770. – 1773.). Razlog tome je što je u to vrijeme Bosanski biskup bio Josip Antun Čolnić, koji je tada bio već u poodmakloj dobi te mu se to za njegove fizičke mogućnosti činilo prekomplikiranim.⁵⁴ No nije samo zdravstveno stanje razlog zašto je biskup Čolnić odugovlačio pregovore oko sjedinjenja biskupija. Biskup je bio svjestan zašto carica Marija Terezija želi sjediniti Đakovačko i Srijemsku biskupiju. Naravno, razlozi su bili financijske naravi jer je biskup prepoznao da Carica želi prebaciti brigu Srijemske biskupije s carstva na Đakovačku biskupiju.

⁵⁰ Usp. L. MARIJANOVIĆ: Prvostolni kaptol đakovačko-osječki, u: *Zbornik muzeja Đakovštine* 11(2013.) 1, 244.

⁵¹ Usp. M. SRAKIĆ: Stolni kaptol Bosanski ili Đakovački i Srijemski u Đakovu, u: *Diacovensia* 3(1995.) 1, 243–298, ovdje 249.

⁵² Usp. *Isto*.

⁵³ Usp. A. ŠULJAK: 750 obljetnica Đakova – biskupskog grada, sjedinjenje biskupija, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 117(1989.) 1, 6.

⁵⁴ Usp. L. MARIJANOVIĆ: Prvostolni kaptol đakovačko-osječki, u: *Zbornik muzeja Đakovštine* 11(2013.) 1, 244, podrubna bilješka br. 63.

Biskupov stav ovako tumači jedan od crkvenih pravnika, dr. Franjo Herman: „Odvraćalo ga je od toga više razloga. Crkve u Srijemu bile su u vrlo lošem stanju, prihodi slabi, a osim toga nije srijemska dijeceza bila u neposrednom susjedstvu s đakovačkom, nego se između njih sterala pečuška biskupija. Otkuda da kraj takvih neprilika nađe troška za crkve, župe i odgoj svećenstva.”⁵⁵

Obje biskupije prije sjedinjenja imale su veoma malen broj župa, svega 16.⁵⁶ Kada promotrimo navedeni podatak, sasvim je jasno zašto je sjedinjenje biskupija zapravo veoma logičan potez. Sjedinjenjem biskupija stvorili su se uvjeti za osnovati stolni kaptol, sagraditi sjemenište i katedralu. Pošto nijedna biskupija nije imala kaptol, bilo je prirodno da se stolni kaptol osnuje u Đakovu.

3.2. Uspostava kaptola u Đakovu

Prema zapisanim dokumentima kaptol u Đakovu utemeljen je 11. lipnja 1773. godine poveljom carice Marije Terezije. Đakovački kaptol osnovan je *anticipando*, odnosno mjesec dana prije nego je potpisan papinski *Breve* o sjedinjenju biskupija.⁵⁷ Car je imao apostolsku povlasticu od Svete Stolice na temelju ugarsko-hrvatskoga kralja te je na temelju toga mogao osnovati kaptol u Đakovu.⁵⁸ Kako je sve nekako bilo *ad hoc*, pojavile su se određene pravne nedorečenosti i nejasnoće oko imena kaptola. „Nekada se kaptol oslovljavao *Capitulum Bosnense*, drugi put *Bosnense seu Diacovariense*, a kasnije i *Bosnense seu Diacovariense et Sirmiense*. Konačni službeni naziv dobio je u novim Statutima iz 1926. godine, a glasi: *Capitulum Cathedrale Bosnense seu Diakovense et Sirmiense*.”⁵⁹ Danas ga nazivamo konciznim, ali preciznim izrazom: Stolni kaptol – Đakovo. Zanimljivo je još za istaknuti kako zbunjenost nije nastala samo oko izraza nego i jurisdikcije. Naime, kada su kanonici izabrali

⁵⁵ F. HERMAN: Sjedinjenje biskupija Bosansko-Đakovačke i Srijemske, u: *Bogoslovska smotra* 29(1941.) 2, 81–115, ovdje 99.

⁵⁶ Usp. *isto*, 101.

⁵⁷ Usp. M. SRAKIĆ: Stolni kaptol Bosanski ili Đakovački i Srijemski u Đakovu, u: *Diacovensia* 3(1995.) 1, 249.

⁵⁸ F. HERMAN: Sjedinjenje biskupija Bosansko-Đakovačke i Srijemske, u: *Bogoslovska smotra* 29(1941.) 2, 114.

⁵⁹ M. SRAKIĆ: Stolni kaptol Bosanski ili Đakovački i Srijemski u Đakovu, u: *Diacovensia* 3(1995.) 1, 250.

kapitularnoga vikara, nisu bili sigurni je li on nadležan za obje biskupije. Nažalost, nema relevantnih zapisa kako su riješili navedeni problem.

3.3. Imenovanje kanonika

Kaptol u Đakovu ustanovljen je za vrijeme biskupa Franje Krtice koji je uvelike doprinio svojim pastoralnim radom na razvijanju i organiziranju života u kaptolu. Biskup Krtica dao je podići četiri kanoničke kurije. Kada se gradnja kurija privodila kraju, biskup Krtica obavijestio je caricu Mariju Tereziju kako je kaptol spreman da primi četiri kanonika. Marija Terezija imenovala je prvu četvoricu kanonika 13. rujna 1776. godine.⁶⁰ Za prve kanonike carica Marija Terezija imenovala je svećenike koji su se isticali svojim autentičnim životom te ih je biskup Krtica predložio dvoru za imenovanje prvim kanonicima u Đakovu. Novim kanonicima bili su imenovani: Đuro Korpar koji je bio župnik u Sotu i generalni vikar Srijema, Đuro Pleše bio je generalni vikar Bosanske biskupije i također župnik u Piškorevcima, Josip Andres rodnom iz Đakova, bio je župnik u Semeljcima i Ivan Roka.⁶¹ Iako ih je carica Marija Terezija imenovala 13. rujna 1776. godine, biskup Krtica kanonike je instalirao tek 8. siječnja 1777. godine. Kanonici su konventualnu službu u katedrali počeli obnašati u listopadu 1777. godine, a na molitvu časova u kuru kanonici su se počeli okupljati tek na čistu srijedu 1780. godine.⁶² Kanonici su bili od biskupa instalirani u kaptol, ali nisu mogli boraviti u njemu jer kurije nisu bile dovršene. Stoga su kanonici boravili u mjestima u kojima su obnašali službe prije imenovanja i instalacije u kaptol, a u Đakovu su boravili samo kada bi bio njihov red za održavanje konventuala u katedrali.⁶³

Tako je kaptol u Đakovu prvih pet godina brojio samo četiri kanonika. Biskup Matej Franjo Krtica prepoznao je potrebu za još novih mjesta u kaptolu, stoga je uputio apel na dvor carice Marije Terezije da imenuje dva nova mjesta u kaptolu. Biskupov prijedlog carici Mariji Tereziji ostvario je njezin sin Josip II. zakladnom Poveljom 16. veljače 1781. godine. Zakladna Povelja Josipa II. osim što imenuje dva nova mjesta u

⁶⁰ Usp. *Isto*, 252.

⁶¹ Usp. *Isto*, 250.

⁶² Usp. L. MARIJANOVIĆ: Prvostolni kaptol đakovačko-osječki, u: *Zbornik muzeja Đakovštine* 11(2013.) 1, 247.

⁶³ Usp. M. SRAKIĆ: Stolni kaptol Bosanski ili Đakovački i Srijemski u Đakovu, u: *Diacovensia* 3(1995.) 1, 251.

kaptolu, uređuje i kanonički status kroz materijalna primanja koja im pripadaju po službi.⁶⁴ Novi kanonici koji su imenovani Poveljom su Franjo Monandi koji je bio đakovački župnik i Matija Bročko. Kaptol je imao četiri kurije, a šest kanonika te biskup Matej Franjo Krtica daje izgraditi još dvije kurije za nove kanonike. Izgradnja kurija dovršena je 1782. godine⁶⁵ te iste godine u prosincu biskup Krtica imenuje prve prebendare. Nikola Abrančiković kao prebendar bio je zadužen za propovijedanje nedjeljom, a Matej Carina bio je zadužen da vjernicima drži vjersku pouku nedjeljom popodne.

Za vrijeme biskupa Antuna Mandića biskupija, kaptol, ali i grad Đakovo doživljava renesansu. Odredbom cara i kralja Leopolda I. u Đakovu je krenula inicijativa izgradnje vlastitoga sjemeništa.⁶⁶ Već Tridentski koncil određuje kako se kandidati za svećeništvo trebaju odgajati u sjemeništima. Naime, kako su Turci dugo vremena imali crkvenu i državnu jurisdikciju nad Đakovom, odredba Tridentskoga koncila nije se odmah mogla pretočiti u djelo. Biskupijsko sjemenište osnovano je 1806. godine. Biskup Mandić nije mogao pronaći kompetentnoga kandidata za rektora Bogoslovnoga sjemeništa među već instaliranim kanonicima, stoga upućuje pismo Caru da dopusti imenovanje novih kanonika. Također, biskup Mandić uputio je zamolbu Caru da kaptolu u Đakovu, prema uzoru drugih kaptola koji su djelovali na području Kraljevstva, dodijeli čast stolnoga arhiđakonata. Biskupova molba upućena kraljevskom dvoru pozitivno je prihvaćena i odobrena 17. travnja 1807. godine. Tim dokumentom imenovan je sedmi kanonik koji je imao posebnu brigu za sjemenište, odnosno obnašao je službu rektora.⁶⁷

Danas je duboko evolvirana činjenica đakovačkoga kraja da se katedrala u Đakovu koristi kao stolna i župna crkva. Katedrala se nije kontinuirano koristila kao župna crkva, početak percipiranja katedrale kao župne crkve vežemo uz već spomenutoga biskupa Antuna Mandića. Naime, prihodi kaptola bili su veoma oskudni da bi se kaptol mogao samostalno financirati. Stoga su kanonici predložili biskupu

⁶⁴ Usp. L. MARIJANOVIĆ: Prvostolni kaptol đakovačko-osječki, u: *Zbornik muzeja Đakovštine* 11(2013.) 1, 248.

⁶⁵ Usp. *Isto*, 247.

⁶⁶ Usp. F. HERMAN: Sjedinjenje biskupija Bosansko-Đakovačke i Srijemske, u: *Bogoslovska smotra* 29(1941.) 2, 104-105.

⁶⁷ Usp. M. SRAKIĆ: Stolni kaptol Bosanski ili Đakovački i Srijemski u Đakovu, u: *Diacovensia* 3(1995.) 1, 250–255.

Mandiću da župnu crkvu pripoji kaptolu, što je biskup pozitivno prihvatio i proveo u djelo i tako kaptolu osigurao financijsku sigurnost jer se sada župnik, koji je također bio kanonik, nije financirao iz kanoničkoga fonda, nego iz župnih prihoda.⁶⁸ Inkorporacija župe s kaptolom nije dugo trajala jer je s vremenom župa bivala sve veća, time naravno i zahtjevnija u izvršavanju svih potreba koje je župa iziskivala. Danas je župa Svih svetih u Đakovu samostalna, ali još po odredbi biskupa Mandića, stolna crkva se koristi i kao župna crkva i to iz pastoralnih razloga jer je župna crkva premalena za normalno odvijanje pastoralnih zahtjeva same župe.

3.4. Statut iz 2004. godine

Prvostolni kaptol đakovačko-osječke nadbiskupije koristio je Statut iz 1926. godine do 2004. godine kada je sastavljen i od tada je novi Statut odobrio dijecezanski biskup. Kanonici su morali sastaviti novi Statut jer je 1983. godine sveti Ivan Pavao II. proglasio novi Zakonik. Novi Statut koji je sastavio kaptol odobrio je tadašnji nadbiskup Marin Srakići 31. prosinca 2004. godine, a isti stupa na snagu 1. siječnja 2005. godine. Statut je koncipiran u pet poglavlja te sadrži 52 članka. Statut započinje povijesnim crticama o stolnom kaptolu Đakovačke ili Bosanske i Srijemske biskupije. Nadalje, Statut predviđa skraćeni naziv – Stolni kaptol Đakovo. Prema navedenom Statutu kanonicima su mogli biti imenovani svećenici iz Đakovačke ili Bosanske i Srijemske biskupije. Stolni kaptol ima službeni pečat kojim se ovjeravaju svi službeni dokumenti Stolnoga kaptola. Statut navodi koje su zadaće Stolnoga kaptola isto tako koja mu prava pripadaju. Stolni kaptol tada je brojio osam kanonika, stoga Statut predviđa osam kanoničkih službi: veliki prepošt, mali prepošt, lektor, kantor, kustor, arhiprezbiter, arhiđakon i magistar. Članak 5. propisuje odredbu o slobodnom izboru kaptola na službe: predstojnika kaptola, kanonika pokorničara te bilježnika i arhivara. Drugi dio Statuta govori općenito o kanonicima, odnosno zadaćama, imenovanju te prestanku službe kanonika.⁶⁹

⁶⁸ Usp. F. HERMAN: Sjedinjenje biskupija Bosansko-Đakovačke i Srijemske, u: *Bogoslovska smotra* 29(1941.) 2, 105.

⁶⁹ Usp. NADBISKUPSKI ORDINARIJAT, *Statut Stolnoga Kaptola Đakovačkog ili Bosanskog i Srijemskog*, Đakovo, 2004.

3.5. Dužnosti kanonika

Kanonici su kroz dugu povijest postojanja institucije kaptola obnašali različite službe koje im je povjerio dijecezanski biskup. No, ipak prvenstvena zadaća kanonika je biti na pomoć mjesnom ordinariju u vođenju partikularne Crkve. Kanonici su tako mjesnom ordinariju iskazivali pomoć u vođenju partikularne Crkve kroz pomnu brigu oko pastoralnoga i liturgijskoga života unutar hijerarhijske ovlasti mjesnoga ordinarija. Prema prilikama određene biskupije, mjesni ordinarij birao bi i imenovao kanonike. Svakome kanoniku mjesni ordinarij povjerio bi na brigu pojedino područje pastoralnoga i liturgijskoga života unutar partikularne Crkve. Zadaće kanonika bile su razne i kroz povijest veoma su se mijenjale i nadopunjavale. Kaptoli su broj kanonika određivali prema veličini biskupije. Naravno, ako je biskupija bila veća, bilo je više kanonika i hijerarhijska vlast kaptola bila je utjecajnije. Svaki kaptol imao je svoje hijerarhijsko ustrojstvo prema kojem su se ravnale zadaće kanonika. Brigu za neka područja pastoralno-liturgijskoga života partikularne Crkve imao je jedan kanonik, dok su neka druga područja iziskivala imenovanje više kanonika na istu službu. Službe kanonika određivao je mjesni ordinarij, a vrste službi i zadaće koje su anticipirale bile su navedene u Statutu kaptola. Svaki kaptol treba imati Statut jer bez Statuta kaptol djeluje *in solidum*, odnosno nitko ne zna koja je zadaća kanonika u kaptolu. Sadašnji Prvostolni kaptol đakovačko-osječki koristi Statut iz 2004. godine, iako bi trebali izraditi novi Statut. Naime, sveti otac Benedikt XVI. 2008. godine rehabilitirao je Srijemsku biskupiju te proglasio Đakovačko-osječku nadbiskupiju, sukladno tome kaptolski zbor trebao je sazvati sjednicu i sastaviti novi Statut.

U prvim vremenima kaptoli su bili od velike pomoći dijecezanskom biskupu. Njihova zadaća bila je koncipirana kroz svakodnevno zalaganje za što bolju organizaciju crkvenoga života u biskupiji. Danas vidimo kako je zadaća kanonika veoma oskudne domene, odnosno u novije doba iz konkretnoga života lako možemo konstatirati kako partikularne Crkve mogu normalno razvijati svoj pastoralno-liturgijski život i bez kanonika. Kanonička služba kroz prizmu prošlosti bila je obilježena predanim radom za izgradnju mjesne crkve, sukladno tome kanonicima je pripadao veliki ugled, odnosno čast u društvu. Danas je služba kanonika svedena samo na čast unutar crkvenih okvira. Sukladno tome može se dovesti u pitanje njihova korisnost u biskupiji, odnosno ostvaruje li služba kanonika „božanski poziv služenja

zajednici”.⁷⁰ Trebalo bi pomno ispitati unutar crkvenih krugova ima li danas uopće potrebe za imenovanjem novih kanonika. Svećenici danas bivaju imenovani kanonicima kako bi ih se nagradilo za doprinos koji su svojim životom usadili u rast partikularne Crkve. Takva intencija imenovanja novih kanonika potpuno je kriva jer se svodi samo na čast, a ne na pomoć mjesnom biskupu kako je to inače predviđeno. Ne bi se smjelo dogoditi da se u Crkvi razvije duh časnih službi koje nemaju konkretnu korisnost u izgradnji nauma Božjega u zajednici. Crkva nije institucija za osobni napredak ili osobnu pobožnost. Crkva u svijetu treba kroz svoje službe biti korisna, odnosno službe koje Crkva povjerava pojedinim osobama trebaju biti prvotno na izgradnju zajednice Božje – Crkve.⁷¹ Potrebno je da se na razini opće Crkve preispita potreba za imenovanjem novih kanonika. Njegovati nešto samo zbog tradicije, odnosno navike nema smisla, štoviše protivi se samom nauku koji je Krist predao svojoj zaručnici – Crkvi. Evanđelist Marko donosi Isusove riječi u kojima Isus poučava narod da se oslobode navika i otvore Duhu Božjem: „Novo vino u nove mješine.” Papa Franjo evocira ove riječi i apelira da prestanemo slijediti maksimu „uvijek se tako činilo”, jer kršćanin koji slijedi ovu maksimu upada u grijeh jer zatvara svoje srce pred novosti Duha Svetoga.⁷²

Crkva u Italiji otvorila je vrata Duhu Svetom i prepustila Duhu da vodi i adaptira novo lice talijanske Crkve, odbacivši djelovanje „uvijek se tako činilo”. Pomnim razmatranjem pastoralnih potreba, talijanska Crkva zaključila je sukladno novim prilikama života kako pastoralne potrebe ne zahtijevaju imenovanje novih kanonika. Stoga crkva u Italiji više ne njeguje tradiciju imenovanja novih kanonika jer nema stvarne pastoralne potrebe. Sukladno tome mogli bismo konstatirati kako su kaptoli u Hrvatskoj kroz prizmu prošlosti bili korisni jer su doprinijeli gospodarskom i društvenom razvoju, ali kroz prizmu sadašnjosti kanonici nemaju više stvarnu korisnost u partikularnoj Crkvi.

⁷⁰ I. DOGAN: Korisnost pomoćnog biskupa u stvarnim pastoralnim potrebama, Kanonsko pravo, Sveučilište J. J. Strossmayera, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, Đakovo, 5. prosinca. 2022. [Predavanje].

⁷¹ Usp. *Isto.*

⁷² Usp. *Isto.*

3.5.1. Prepozit

Kaptoli su bili hijerarhijski uređeni te su neke službe gajile veće dostojanstvo naspram drugih. Tako je najdostojanstvenija, ali i najvažnija služba u kaptolu služba prepozita – Veliki prepošt (*qui capitulo praesit*) koja je označavala predstojnika kaptola. Zadaća prepozita je upravljanje kaptolom koje treba biti usklađeno s pravilima Statuta. Iako je prepozit predstojnik kaptola, lišen je svake jurisdikcijske vlasti nad drugim članovima kaptola.⁷³ Predstojnik kaptola je *primus inter pares*, prvi među jednakima.⁷⁴ Iako je prvi među jednakima, predstojnik kaptola ima autoritet na prvenstvo riječi unutar pitanja koja su se potala unutar kaptola.

Zakonik kanonskoga prava kan. 507§1 i 509§, pri izboru predstojnika kaptola predviđa dva modela izbora. Prvi model izbora predstojnika kaptola koncipiran je glasanjem kanonika i biskupovom potvrdom izabranoga kandidata. Prema drugome modelu dijecezanski biskup samostalno imenuje predstojnika kaptola. Ako partikularna Crkva uz svoga ordinarija ima pomoćnoga biskupa, on također može biti izabran za predstojnika kaptola. Neki statuti predviđaju da se imenuje Mali prepošt, odnosno zamjenik Velikoga prepošta. Služba Maloga prepošta prestaje kada prestaje i služba Velikoga prepošta.

3.5.2. Lektor

U svoje vrijeme lektor je imao veoma važnu i zahtjevnu zadaću u kaptolu. Predstojnik kaptola trebao je imati zamjenika, stoga je često za zamjenika bio izabran lektor. Lektorova služba bila je usko vezana uz liturgiju, izobrazbu pitomaca i pismenost. Liturzijska zadaća lektora bila je veoma kompleksna jer je lektor brižno brinuo oko svih pitanja liturgije. Lektor je u svoje vrijeme bio obavezan nadgledati pjevanje evanđelja, čitanje poslanice za vrijeme euharistije. Također, lektor je trebao dobro poznavati zakone kako bi mogao podučavati i ispravljati pogriješke.⁷⁵ Naime,

⁷³ Usp. N. ŠKALABRIN: Kanonički kaptoli, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 130(2002.) 6, 378.

⁷⁴ Usp. L. CHIAPPETTA: *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico – pastorale*, I, 641.

⁷⁵ Usp. M. JERKOVIĆ: *Djelovanje zagrebačkog kaptola i njegovi kanonici u 14. stoljeću*, 53. Dostupno na: <https://repozitorij.hrstud.unizg.hr/islandora/object/hrstud%3A999/datastream/PDF/view> (20. 3. 2023.).

kako su u okviru katedralne crkve trebale biti i katedralne škole, u nadležnost lektora spadalo je i upravljanje katedralnom školom:

„IV. Lateranskim saborom 1215. godine bilo je utvrđeno da u katedralnim crkvama treba biti zaposlen učitelj koji klerike iste crkve kao i druge siromašne učenike (*scolares pauperes*) uči besplatno i da mu se za taj posao daje odgovarajuća nadarbina (*competens beneficium preberetur*).”⁷⁶

Kaptoli koji su djelovali kao *locus credibilis*, tj. mjesta vjerodostojnosti, imali su veoma kompleksan kancelarijski posao. Stoga je lektorska služba anticipirala i upravljanje kaptolskom kancelarijom. Dokumenti koji su bili izdavani od kaptola bili su pregledani i odobreni kaptolskim pečatom i potpisom lektora. Budući da je lektor imao kompleksan niz zadaća u kaptolu, često je imao pomoćnika, odnosno sublektora koji je bio član nižega svećenstva vezanoga uz katedralnu crkvu.⁷⁷ Kanonik lektor u svoje vrijeme bio je veoma važna karika za funkcioniranje kaptola, ali i cijele partikularne Crkve. U vrijeme prije koncila liturgijska čitanja nisu bila tako sistematizirana kao danas, stoga je kanonik lektor obilazio župe i brinuo da se čitaju relevantna čitanja koja odgovaraju pojedinoj svečanosti. Danas postoji uredno sistematiziran itinerari čitanja, kaptoli više nisu mjesta *locus credibilis*, katedralne škole ne djeluju više u obliku koji je bio primjeren ondašnjome poimanju školstva, stoga služba lektora danas više nema svoj kredibilitet. Statuti danas za kanonika lektora predviđaju zadaće bilježnika, tajnika i arhivara u kaptolu. Lektor je zadužen pripremiti kaptolske sjednice te o njima sastaviti zapisnik. Njegova je zadaća voditi brigu oko kaptolskoga arhiva, urudžbenoga zapisnika te popisa inventara koji kaptol posjeduje.⁷⁸

3.5.3. Kantor

Analogno službi kanonika lektora, veoma važnu ulogu za funkcioniranje kaptola imao je kanonik kantor. Kanonik kantor za svoju primarnu zadaću u kaptolu morao je brinuti za glazbenu izobrazbu svećeničkih pitomaca. Kantor je uz izobrazbu pitomaca

⁷⁶ *Isto.*

⁷⁷ Usp. *Isto*, 54.

⁷⁸ Usp. NADBISKUPSKI ORDINARIJAT, *Nacrt prijedloga Statuta Prvostolnoga kaptola Đakovačko-osječke nadbiskupije*, Đakovo, 2016., br. 32.

imao brigu za glazbeno uređenje liturgijskih slavlja koja su u to doba bivala glazbeno kompleksna. Budući da su slavlja bila veoma glazbeno složena i bilo je važno da svaki pitomac posjeduje umijeće pjevanja, kaptoli su svojim statutima propisivali obveznu glazbenu naobrazbu pitomaca. Kanoniku kantoru bila je povjerenja zadaća oko zvonjenja u katedrali jer je zvonjava percipirala pozivanje na liturgijska slavlja.⁷⁹ Vidljivo je da je služba kanonika kantora kroz prizmu prošlosti bila veoma kompleksna i konstruktivna. Danas služba kanonika kantora nema nikakvu konstruktivnost jer svaka katedrala ima *regens choria* koji brine da liturgijska glazba u katedrali bude dostojna stolne crkve.

3.5.4. *Kustos*

Kustos katedrale povjeren je posebna zadaća da pomno brine za stolnu crkvu i kaptolski arhiv. Čistoća katedrale i materijalne potrebe koje je iziskivala stolna crkva bila je zadaća kustosa. Ako je uz katedralnu crkvu postojala i katedralna riznica, kanonik kustos bio je zadužen da vodi brigu o riznici. Kustosova zadaća podrazumijevala je da skrbi oko namještaja katedrale, o posuđu, liturgijskim knjigama, oko rasvjete i nabave kruha i misnog vina.⁸⁰ Služba kustosa katedrale nije se značajno modificirala kroz povijest, stoga kustos katedrale i danas ima kredibilitet u kaptolu i stolnoj crkvi.

3.5.5. *Kanonik pokorničar – arhiprezbiter*

Svaki kaptol po zakoniku kanonskoga prava mora imati kanonika pokorničara (*paenitentarius*). Partikularne Crkve koje nemaju stolnoga ili zbornoga kaptola u njima dijecezanski biskup obvezatno imenuje svećenika koji će obavljati zadaću pokorničara.

⁷⁹ Usp. *Isto*, 55.

⁸⁰ Usp. *Isto*, 63.

Zadaća pokorničara odnosi se samo na liturgijsku brigu njegovanja sakramenta pomirenja. „Kanonik pokorničar ima redovitu vlast odrješivati na sakramentalnom području od unaprijed izrečenih, a ne proglašanih cenzura koje nisu pridržane Apostolskoj Stolici. Ovlast kanonika pokorničara je redovita, budući da je povezana sa službom (kan. 131, § 1), ali se ona ne može povjeriti drugima.”⁸¹ Zakonik kanonskoga prava kanonom 478, § 2, jasno propisuje kako kanonik pokorničar ne smije u isto vrijeme vršiti službu biskupskoga ili generalnoga vikara i kanonika pokorničara, kako ne bi postojala mogućnost zlouporabe ovlasti.

3.5.6. Arhiđakon

Služba arhiđakonata imala je poseban ugled u kaptolu u vrijeme srednjega vijeka. Arhiđakon je vršio najčasniju službu u partikularnoj Crkvi jer je pomagao dijecezanskom biskupu u upravljanju mjesnom crkvom.⁸² Arhiđakonima je bila povjerena posebna briga za materijalna dobra biskupije te posebna briga za određeno područje biskupije. Područje partikularne Crkve koje je povjereno arhiđakonu na upravljanje naziva se arhiđakonat. Služba arhiđakona prisutna je i danas u kaptolu, ali je njegova domena djelovanja modificirana. Dakle, naslov arhiđakona pripada jednom od kanonika kojega kanonici biraju među svojim redovima prema odredbama iz kan. 119. Zadaća povjerena arhiđakonu danas je strogo liturgijskoga karaktera, odnosno njemu je povjerena zadaća da brine za dostojanstvenost slavlja u prvostolnoj crkvi. Arhiđakonu također pripada briga oko sudjelovanja svih kanonika na pontifikalnim slavljinama te koordinacija istih. Nadalje, arhiđakon je zadužen da koordinira raspored svećanih pjevanih konventualnih misa u prvostolnici nedjeljom i blagdanom te svagdanje konventualne mise.⁸³

⁸¹ N. ŠKALABRIN: Kanonički kaptoli, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 130(2002.) 6, 378.

⁸² Arhiđakon, u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslava Krlež, 2021. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=3742> (21. 3. 2023.).

⁸³ Usp. NADBISKUPSKI ORDINARIJAT, *Nacrt prijedloga Statuta Prvostolnoga kaptola Đakovačko-osječke nadbiskupije*, br. 27.

3.5.7. *Magister*

Naslov kanonik magister dodjeljuje se jednom od kanonika unutar kaptola i njega slobodno izabiru kanonici na svojim sjednicama. Mandat kanonika magistra traje pet godina, a na tu funkciju može biti postavljen više puta uzastopno. Njegova je zadaća voditi brigu da propovjednici u stolnoj crkvi, bili svećenici ili đakoni, izlažu otajstva vjere i odredbe za vjerodostojan kršćanski život (kan. 767). Dakle, zadaća magistra je voditi brigu oko kvalitete i ispravnosti naučavanja propovijedi koje se izriču u stolnoj crkvi. Kanonika magistra može imenovati dijecezanski biskup u Prosinodalno ispitno povjerenstvo. Navedeno povjerenstvo ima zadaću provoditi ispite nad kandidatima za svete redove te tako propitati njihovo znanje o teološkim znanostima. Magistar po svojoj službi biva prisutan na ispitu te svojim potpisom potvrđuje prikladnost kandidata u njegovoj teološkoj izobrazbi te kompetenciji za primanje svetoga ređenja.⁸⁴

3.5.8. *Prezbiter*

Kanonika prezbitera biraju kanonici unutar kaptola slobodnim biranjem na svojim sjednicama. Njegov mandat traje pet godina, a taj isti može mu biti više puta produžen uzastopnim biranjem njega kao kandidata za kanonika prezbitera. Kanonik prezbiter svoju prvotnu zadaću vrši u ime dijecezanskoga biskupa, odnosno on provodi kanonske vizitacije dekana nadbiskupije u ime dijecezanskoga biskupa. Također njegova je zadaća pomno slušati o pastoralno-pravnim poteškoćama s kojima se svećenici susreću u pastoralu te je o istima dužan obavijestiti dijecezanskoga biskupa.⁸⁵

3.5.9. *Đakon*

⁸⁴ Usp. *Isto*, br. 29–30.

⁸⁵ Usp. NADBISKUPSKI ORDINARIJAT, *Nacrt prijedloga Statuta Prvostolnoga kaptola Đakovačko-osječke nadbiskupije*, br. 33.

Služba kanonika đakona kao što i sâm naslov sugerira vezana je uz đakone koji djeluju u pojedinim župa nadbiskupije. Njegova je zadaća surađivati s rektorom Bogoslovnoga sjemeništa i zajedno s njime pratiti đakone na putu prema prezbiteratu. Kanonik đakon također biva izabran slobodnim glasanjem kanonika na svojim sjednicama. Njegov mandat traje pet godina, a isti mu se može produžiti. Također, kanonik đakon dužan je surađivati sa župnicima mentorima, odnosno onim župnicima gdje je đakone dijecezanski biskup poslao na đakonski praktikum.⁸⁶

⁸⁶ Usp. *isto*, br. 34.

ZAKLJUČAK

Na uvodnim stranicama rada postavilo se pitanje: *Koji je smisao postojanja kaptola i kanonika?* Vidjeli smo kako su zadaće kaptola i kanonika kroz dugi niz stoljeća bile veoma raznolike. Ova crkvena institucija kao prvotnu zadaću imala je brinuti za pastoralni život partikularne Crkve, ali isto tako voditi administrativne poslove. Njihovo područje djelovanja u određenim stoljećima veoma su oblikovale kako crkveni tako i društveni život. Iako bi o njihovoj potrebnosti danas mogli vrlo dugo diskutirati, vidljivo je kako su oni kroz prizmu prošlosti bili institucije visokoga značaja. Drugi vatikanski sabor ulogu kanonika u životu crkve reducirao je na brigu za liturgijski život u partikularnoj Crkvi. Primjetno je kako su kroz povijest kanonici predlagali kandidate za biskupe. Ovakva praksa danas je prisutna samo u nekim zemljama Europe. Kanonici prema staroj predaji imaju pravo biti izborno tijelo za red episkopata u 31 biskupiji. U Njemačkoj takva je praksa prisutna u 27 biskupija. Švicarska ima svega tri biskupije, a Austrija samo jednu biskupiju koje percipiraju kanonike kao izborno tijelo za red episkopata.⁸⁷ Trebaju li kaptoli dobiti novu organizaciju? *Christus Dominus* u br. 27 naglašava da kanonički kaptoli trebaju dobiti novi ustroj koji će biti u skladu s potrebama vremena. S pravne strane vidljivo je kako danas kanoničke zadaće može obavljati i običan svećenik. Samo po sebi se nameće pitanje zašto se onda danas imenuju novi kanonici, ako njihove zadaće može obavljati običan svećenik? Ako je imenovanje kanonikom nagrada za pojedine svećenike, što je onda s drugim svećenicima koji ne mogu biti imenovani kanonicima jer je broj kanonika ograničen, a dali su određeni obol u izgradnji partikularne Crkve.⁸⁸ O budućnosti kaptola teško je danas dati neke prognoze jer iz života Crkve vidimo da partikularne Crkve normalno funkcioniraju i bez njihove prisutnosti. Kaptoli možda imaju svoju budućnost u gradnji pastoralnoga i duhovnoga života Crkve. Kako su kaptoli u određenom povijesnom periodu bili mjesta vjerodostojnosti, tako bi danas trebali biti mjesta molitve i svjedočenja. Kaptol kao institucija crkve treba imati sinodske karakteristike, odnosno biti otvoren slušati drugoga, a ne samo sebe.

⁸⁷ I. Dogan, *Uloga kanoničkog kaptola u imenovanju biskupa*, Kanonsko pravo, Sveučilište J. J. Strossmayera, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, Đakovo, 12. lipnja 2023. (Predavanje).

⁸⁸ M. Tomljanović: *Teološko-pastoralni vid korisnosti kanoničke službe u promijeni epohe*, Đakovo, 12. lipnja 2023. (Predavanje).

Naposljetku, valja gledati vremenske prilike potrebnosti kaptola danas. Kaptol je nekada imao veoma važnu ulogu u partikularnoj Crkvi jer su postojale potrebe.⁸⁹ Danas nam aktualni Zakonik govori da te potrebe može obavljati i svećenik. Prema tome, treba vidjeti donosi li „smokva” roda ili samo crpi zemlju.

⁸⁹ Z. Ilić: *Kanonički kaptol u crkvenom zakonodavstvu*, Đakovo, 12. lipnja 2023. (Predavanje).

Bibliografija

Crkveni izvori

NADBISKUPSKI ORDINARIJAT, *Statut Stolnoga Kaptola Đakovačkog ili Bosanskog i Srijemskog*, Đakovo, 2004.

NADBISKUPSKI ORDINARIJAT, *Nacrt prijedloga Statuta Prvostolnoga Kaptola Đakovačko - osječke nadbiskupije*, Đakovo, 2016.

Knjige

BLAŽEVIĆ, V. (ur.), *Franjevački samostan i župa Petrićevac*, Petrićevac, 2006.

CHIAPPETTA, L., *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico – pastorale*, I, ED, Roma, 1996.

CRNICA, A., *Priručnik kanonskoga prava Katoličke Crkve*, Zagreb, 1945.

ĆOROVIĆ, V., *Historija Bosne*, I, Beograd, 1940.

DABAC, M., *Povijest Čazmanskog kaptola od osnutka do preseljenja u Lepoglavu*, Zagreb, 2021.

JERKOVIĆ, M., *Djelovanje zagrebačkog kaptola i njegovi kanonici u 14. stoljeću*, Zagreb, 2011.

SRŠAN, S., *Naselja u Istočnoj Hrvatskoj krajem 17. i početkom 18. stoljeća*, Osijek, 2000.

ŠIMUNDIĆ, M., *Đakovštinska toponimija*, Đakovo, 1995.

ŠKALABRIN, N., *Zakonik kanonskog prava. Knjiga II*, Đakovo, 2009.

Članci

ANČIĆ, M., Splitski i zadarski kaptol kao „vjerodostojna mjesta“ u: *Fontes* 11(2015.)1, 11-77.

GULIN, A., Srednjovjekovni bosanski ili đakovački kaptoli i njegovi pečati, u: *Diacovensia* 3(1995.)1, 299-331.

HERMAN, F., Sjedinjenje biskupija Bosansko – Đakovačke i Srijemske, u: *Bogoslovska smotra* 29(1941.)2, 81-115.

MARIJANOVIĆ, L., Prvostolni kaptol đakovačko – osječki, u: *Zbornik muzeja Đakovštine* 11(2013.)1, 227-268.

SRAKIĆ, M., Stolni kaptol Bosanski ili Đakovački i Srijemski u Đakovu, u: *Diacovensia*, 3(1995.)1, 243-298.

ŠKALABRIN, N., Kanonički kaptoli, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 130(2002.)6, 375-381.

ŠULJAK, A., Bosanski biskupi od prelaza u Đakovo do 1526. godine, u: *Kršćanstvo srednjovjekovne Bosne*, 269-282.

ŠULJAK, A., 750 obljetnica Đakova – biskupskog grada, sjedinjenje biskupija, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 117(1989.)1

Elektronički izvori

N., OPAČIĆ, *Što znači, odakle dolazi?*, (20. prosinca 2007.) u: <https://www.matica.hr/vijenac/360/kanonici-i-prebendari-5163/> (13. 3. 2023.)

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslava Krležje, u: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50462#> (17. 3. 2023.)